

el taxista Bosch i la llevadora Joaquina Sala, amb el nadó, a punt d'entrar a l'església per al bateig.
Fotografia: M. Martí Sala.

Dones i treball sexual. Paradoxes, mites i mancances d'un model abolicionista de la prostitució

Eva Sirvent

Jordi Carreras

Institut Català d'Antropologia

10. Entrevista a Josep Rusalleda. IPEC núm. 3, 4 i 5, realitzada el 2007.

11. Martí Casals Echegaray nasqué a Mendoza (l'Argentina) el 1902. De jove estudià a Catalunya, primer a Igualada i després la carrera de Medicina (1922-1926) entre les facultats de Barcelona i Madrid. Del 1929 al 1932 tornà a l'Argentina, primer als camps petrolífers de Salta, on estigué en contacte amb la població índia. Més tard, tot i la seva joventut, fou nomenat cap del Servei de Medicina a l'Hospital Carlos Ponce de Mendoza. El 1934 va arribar a Castell d'Aro per substituir el Dr. Rubió. Durant trenta-cinc anys va estar al servei dels habitants de Santa Cristina d'Aro, Castell d'Aro, Platja d'Aro i a les masies de la contrada, a més de tenir casa i consulta a Sant Feliu. Morí el 1983.

12. Entrevista a Montserrat Martí Sala, filla de Joaquina Sala, llevadora, realitzada el 2008. MHSFG.

13. Entrevista a Roser Molins Girbal, filla de curandera.. IPEC núm. 20, realitzada el 2007.

14. Entrevista a Rosa Prim Poujarniscle, filla el Dr. Joan Prim. IPEC núm. 6 i 7, realitzada el 2007.

L'octubre de 2009, arran de la publicació d'un parell de fotografies al diari *El País* el 31 d'agost anterior, el debat entorn què calia fer amb la prostitució femenina s'havia revifat d'una manera força virulenta. En les esmentades fotografies, dues prostitutes negres prestaven els seus serveis a un parell de joves turistes europeus en ple mercat de la Boqueria, probablement com a conseqüència del tancament indiscriminat dels vells bars i *meublés* de l'antic barri xinès, o bé d'estar sotmeses a unes condicions d'explotació inhumana que els exigeix l'obtenció dels majors beneficis possibles amb la inversió del mínim temps requerit. L'estampa d'aquestes dues dones va donar la volta al món, confirmant una vegada més el paper que els mitjans de comunicació juguen a l'hora d'assentar en l'imaginari una estreta associació entre migració femenina i prostitució. Malgrat que les dones representen quasi la meitat del total de persones immigrades en situació regular al nostre país (que constitueixen clara majoria en el cas d'alguns col·lectius en relació

amb els homes de la mateixa nacionalitat), i que es dediquen fonamentalment a activitats relacionades amb el sector serveis (sobretot al treball domèstic i, en menor mesura, a l'hoteleria), les seves realitats acostumen a ser ignorades pels mitjans de comunicació, que només les exposen a la palestra pública quan formen part del món de la prostitució en la seva versió més sòrdida (HOLGADO, 2001). Aquesta hipervisibilització de dones immigrants i prostitutes, presumiblement en situació d'irregularitat jurídica, sol suscitar dues reaccions (de vegades encavalcades) entre l'opinió pública i diferents instàncies polítiques. En primer lloc, es desperta una clamorosa demanda que exigeix el control de la prostitució, sobretot de carrer, pel fet de considerar-la un problema de salut i ordre públics. Així, s'activen discursos que recorden el reglamentarisme del segle XIX, que organitzà els bordells oficials d'acord amb el corrent de les modernes tècniques higienistes. Les "solucions" que es promouen des d'aquesta perspectiva no van encaminades a eradicar la pros-

titució o a millorar les condicions de vida de les persones que l'exerceixen, sinó a disciplinar-la i invisibilitzar-la.

Un nou supòsit afegit al tàndem prostituta-immigrant completaria els elements que sustenten la segona de les reaccions de què parlem: que pràcticament la totalitat d'aquestes prostitutes són víctimes de xarxes de tràfic de dones amb fins d'explotació sexual.¹ Diverses autores (AGUSTÍN, 2006; DOEZEMA, 2004; JULIANO, 2001) han assenyalat la dificultat de plantejar l'existència de migracions femenines autònomes, ja que les dones solen ser contemplades com a poc mòbils i amb escassa iniciativa a l'hora d'emigrar. Malgrat que l'esmentada imatge no obeeixi a la realitat, les dones que emprenen un procés migratori distorsionen aquesta idea preconcebuda, i per tant són vistes com quelcom anòmal i pertorbador. Això comportaria que se les consideri indefectiblement víctimes de màfies responsables dels seus desplaçaments forçosos, fet que promouria una ideologia "salvacionista" que segons Dolores Juliano (2001:125) compliria dues funcions: "emmascara els temors que les treballadores sexuals contaminin moralment i físicament la societat receptora i permet eludir l'anàlisi de les escasses alternatives amb què compten les treballadores immigrants". Aquesta ideologia, airejada també pels mitjans de comunicació que difonen acríticament les xifres ofertes per les organitzacions de caràcter abolicionista, ha estat

considerada per estudioses del fenomen com ara Ruth Mestre (2005:142) un exponent del que s'ha anomenat "trafiquisme". El trafiquisme seria la tendència a sobredimensionar, per tal de justificar la conveniència de reforçar les fronteres internes dels estats de la Unió Europea, l'existència del tràfic de persones, sobretot quan les immigrants són dones que exerceixen el treball sexual al país receptor i els conceptes de tràfic de persones amb fins d'explotació sexual i immigració il·legal són automàticament assimilats.² D'aquesta manera, les polítiques repressives sobre aquestes dones i la seva mobilitat es revesteixen d'una façana aparentment solidària que permet parlar de "víctimes" encara que a la pràctica siguin tractades com a delinqüents (quelcom que es fa clarament patent amb les freqüents detencions i obertures d'expedients d'expulsió).

1. Paradoxes del discurs abolicionista

Més enllà de la instrumentalització perversa que es pugui realitzar d'algunes de les premisses de les quals parteix la postura abolicionista, és convenient assenyalat breument altres de les consideracions que condueixen a reclamar l'abolició de la prostitució. Conceptuant-la com una institució violenta per definició, creada amb la finalitat de proporcionar plaer als homes alhora que es manté la subjecció econòmica i sexual de la dona, es pensa que la seva desaparició només serà possible si s'aconsegueixen

soscavar les relacions patriarcals de dominació. D'aquesta concepció de la prostitució femenina, per a la qual l'exercici voluntari del treball sexual és gairebé impossible, se'n deriven les polítiques de caire assistencial en les quals algunes feministes troben les eines per a la necessària integració social de la prostituta. Un dels principals inconvenients que, segons la nostra opinió, presenta aquesta anàlisi és que no incorpora als seus diagnòstics les veus i les diferents experiències de les mateixes prostitutes sobre el destí de les quals es pretén decidir. Els arguments utilitzats per a desacreditar el col·lectiu són variats, depenent dels casos: si parlem de treballadores sexuals procedents de la immigració internacional, que hagin hagut de recórrer a alguna xarxa il·legal per entrar al país a causa de les traves imposades per la Llei d'estrangeria, s'associen els conceptes de tràfic d'immigrants i tràfic d'éssers humans amb finalitats d'explotació sexual. Per tant, se les presuposa víctimes d'enganys i extorsions. Quan les treballadores sexuals són d'origen espanyol, i les coaccions aparellades amb el tràfic internacional de dones no són explicatives de les seves conductes, se'ls solen atribuir tot tipus de psicopatologies suposadament originades per històries de vida traumàtiques, que les portarien a formar-se una imatge desvalorada de si mateixes i a patir un alt grau d'alienació, en no ser conscients dels mecanismes d'opressió patriarcal a què estan subjectes. Finalment, da-

*Treballadora sexual en un carrer del Raval.
A la seva esquena podem observar una furgoneta
de BCNeta. La imatge ens sembla una metàfora
prou eloqüent del procés de gentrificació que està
experimentant el barri.
Jorgelina Barrera, 15 d'abril de 2007.*

vant l'existència de dones que d'una manera evident no s'emmotllen al perfil descrit, com en el cas de les treballadores sexuals que s'han convertit en activistes en la lluita pel reconeixement dels seus drets, o bé es reacciona evitant el debat obert o bé se les acusa d'haver-se venut als interessos del proxenetisme organitzat (o ambdues coses alhora).

Des de l'inici dels anys vuitanta del segle passat, algunes veus van trencar el consens generalitzat dintre del feminisme per qüestionar els "prejudicis victimistes" (VÁZQUEZ, F. 1998:22) existents en les postures abolicionistes, i van generar noves elaboracions teòriques que s'articulen, entre d'altres aspectes, sobre el paper allisonador que compliria l'estigma de la prostituta com a exemple de "dona dolenta" per al conjunt de les dones. L'explicació de l'origen de la prostitució femenina remet a les societats patriarcales de filiació patrilineal en les quals es prescriuen normes de comportament diferents per a homes i dones: els primers podran mantenir relacions sexuals fora de l'àmbit conjugal mentre que les segones, garants de la paternitat legítima, hauran d'acotar-se a ell. El propi sistema proporcionarà als seus barons aquesta possibilitat, encarnada en la figura de la prostituta, i al seu torn estigmatitzarà la seva conducta garantint el compliment de la norma per part de la resta de dones (JULIANO, 2002). L'anàlisi de l'estigma de la puta com a resultat de la seva conducta transgressora conclou que les políti-

ques abolicionistes, al marge de la seva intencionalitat, han contribuït històricament a aguditzar la diferència establerta entre dones bones (decentes) i dolentes (putes), provocant que es reclami com a pràctica contestatària la unitat entre ambdues i/o entre feministes i prostitutes:

[...] les prostitutes plantegen les mateixes demandes que les feministes (i que el conjunt de les dones): aspiren al dret al treball, a rebre protecció contra la violència, a una vida sexual en la forma en què cadascuna prefereixi, i aquestes són qüestions importants per al feminisme, així que la lluita és la mateixa. (Marjan Sax a OSBORNE, 1991:89)

Tenint en compte la imatge d'esclava sexual que s'assigna a les prostitutes immigrades, algunes autores, com ara Kempadoo (1998:12), han vist vestigis d'una mirada neocolonialista cap a les treballadores del "Tercer Món", considerades com ignorants, innocents, dèbils o fàcilment manipulables. Així, les dones de classe

mitjana o mitjana alta occidentals, amb les seves actituds paternalistes, estarien negant al conjunt de treballadores sexuals la capacitat de calibrar situacions objectivament i de prendre decisions sobre les seves pròpies vides (PETHERSON, 1992:57). Per contra, des d'aquesta nova perspectiva s'insisteix en el fet que el comerç venial pot ser una alternativa triada i sospesada conscientment entre opcions laborals limitades i molt sovint igualment precàries per dones a les quals facilita una ràpida acumulació de recursos econòmics. Així mateix, la caiguda d'algunes d'aquestes dones a mans de xarxes mafioses –l'existència de les quals és un fet consumat–, guardaria una relació directa amb lleis d'estrangeria³ extremament restrictives i amb la desprotecció que suposa la manca de drets derivada del no-reconeixement de la seva activitat.⁴ Per tant, es faria imprescindible una distinció entre les dones que exerceixen la prostitució de manera voluntària, i són sotmeses a formes d'explotació comunes a altres tasques per part de col·lectius immigrants, i les que

realment són forçades a fer una feina que no desitgen.

La producció bibliogràfica orientada en aquesta direcció integrada, en gran manera, el marc teòric que hem utilitzat en un treball de camp al llarg de tres anys (2007-2009), en un dels escassos bars del barri xinès que han sobreviscut al procés de transformació que pateix el barri.⁵

2. Treball sexual de bar al centre històric de Barcelona: argumentacions en contra sobre el terreny a les postures abolicionistes

El treball de camp va consistir en l'assistència assídua al bar durant diferents dies de la setmana i franges horàries, realitzant observació, participant i concertant cinc entrevistes semi-dirigides amb l'objectiu d'aprofundir en alguns aspectes que es presentaran a continuació. Dues de les treballadores sexuals entrevistades són d'origen argentí, i van emigrar a Espanya pel seu compte als anys vuitanta (de fet, una d'elles ja exercia el treball sexual al seu país d'origen). La resta van arribar a Barcelona procedents de diferents indrets de l'Estat espanyol entre els anys setanta i començaments dels noranta. L'establiment funciona com qualsevol altre bar, i els seus parroquians no necessàriament hi acudeixen per tal de gaudir d'un servei sexual. En cas contrari, el *modus operandi* és el següent: el client en qüestió convidarà la treballadora que vulgui a una o diverses consumicions i, generalment, després d'una estona de

conversa acudirán a un dels *meublés* clandestins de la zona. Al marge del benefici resultant de les consumicions servides al seu interior, la persona que està al càrrec del local no percep cap percentatge dels guanys de les treballadores sexuals, que posseeixen total autonomia a l'hora d'acceptar o rebutjar un client, d'establir els seus horaris de treball i de decidir quines pràctiques sexuals estan disposades a realitzar i quines no.

2.1. Iniciar-se com a treballadora sexual

Els motius que van conduir les nostres informants a exercir el treball sexual són fonamentalment econòmics. En uns casos van considerar els avantatges i inconvenients de les opcions laborals disponibles (el treball domèstic i la cura de nens i ancians, principalment), i en altres s'hi van iniciar com a fruit de la necessitat urgent de guanyar diners (poques feines ofereixen els beneficis immediats de la prestació de serveis sexuals). Tenint en compte que es tracta de dones amb escassa formació i, en el cas de dues d'elles, procedents de la immigració internacional que en el moment de la seva arribada es trobaven al país en situació d'irregularitat, el treball sexual els proporcionava la possibilitat d'obtenir majors guanys que la resta d'alternatives. La majoria d'elles coincideixen a l'hora de descriure els seus inicis com durs: parlen de sentiments de vergonya quan van fer els seus primers serveis, i del malestar que

els generava convertir en una activitat pública –pel fet que s'hi pot accedir mitjançant el pagament– quelcom que pertanyia al domini d'allò íntim o privat. Més concretament, l'origen d'aquest malestar l'atribueixen a la ruptura de les concepcions i de les pràctiques que fins a aquell moment definien la seva sexualitat, associada a contextos formals que vinculen les relacions sexuals a sentiments amorosos (matrimoni, festeig). Després de fer els primers serveis, manifesten un canvi en la percepció de la seva activitat que estaria motivat per dos elements: per una banda, la concepció de l'esmençada activitat com un treball els permet relativitzar els aspectes que puguin resultar desagradables, integrar-los a la rutina i acostumar-s'hi;⁶ per l'altra, la realitat d'allò viscut pot posar en dubte de diverses maneres el conjunt d'idees prèvies sobre les relacions entre gèneres o la sexualitat i donar lloc a racionalitzacions diferents de la pròpia experiència. Precisament, ambdós factors deriven en el fet que la venda de serveis sexuals deixi de ser viscuda com essencialment dura o difícil, la qual cosa, afegida als avantatges econòmics sobre les alternatives laborals disponibles –que en la majoria dels casos continuen sent les mateixes que als inicis–, explica la permanència d'aquestes dones a l'ofici durant anys.

2.2. Distintes maneres de viure el treball sexual

Segons Dolores Juliano (2002: 50), l'absència d'un discurs alter-

natiu al seu abast pot conduir moltes dones a reproduir les idees hegemòniques entorn de la prostitució per tal de justificar la seva activitat, enfosquant així el potencial transgressor implícit en les seves pràctiques. Això explicaria que en els primers contactes amb treballadores sexuals alguns investigadors observin una certa tendència a victimitzar-se o a atribuir la responsabilitat de les seves situacions exclusivament a condicionants externs i impersonals. Nosaltres ens hem trobat amb dones que han elaborat la seva pròpia experiència individualment i que, sense limitar-se a reproduir els discursos hegemònics a l'ús per tal d'obtenir acceptació social, adopten postures particulars que tampoc no encaixarien en bloc amb les noves lectures de la prostitució femenina que des del moviment prodrets pretenen afavorir l'autorepresentació de les treballadores sexuals.

Així, algunes dones distingeixen entre els conceptes de *puta* i *prostituta*: una puta seria una dona sexualment promíscua, i una prostituta, aquella que intercanvia sexe per diners com una manera de guanyar-se la vida. Seria justament el pagament i l'explícit del contracte el que converteix la relació amb el client en una relació laboral, fet que li confereix dignitat. D'aquesta manera, al mateix temps que se sosté parcialment l'assignació tradicional dels rols sexuals femenins, considerant que la qualitat moral d'una dona depèn de la seva capacitat de controlar el desig

sexual, es legitima l'experiència com a prostituta cenyint-la a l'àmbit de les relacions laborals, on els codis de comportament són necessàriament diferents als de la vida personal.

Per a altres dones, les relacions sexuals professionals es caracteritzarien per la presència del pagament i l'absència de sentiment. Amb "sentiment" es refereixen a una atracció superior a la mera atracció física, ja que aquesta última sensació és possible experimentar-la amb alguns clients en l'àmbit professional. Quan això succeeix, es pot obtenir plaer de la realització d'un servei, i fins i tot trencar alguns dels tabús propis de l'ofici realitzant pràctiques que solen reservar-se a les relacions extralaborals (com per exemple, fer petons a la boca).⁷ Llavors, l'única diferència entre una relació sexual professional i una relació pròpia dels paràmetres de major permissivitat actual, en què té cabuda el sexe despersonalitzat i sense implicacions afectives, seria el pagament. El terme *puta* o *putón* s'utilitza en aquests casos en to de broma i sense cap càrrega simbòlica negativa, per fer referència a les trobades amb clients que resulten desitjades i agradables.

La Pilar, una dona aragonesa de 76 anys, constitueix un cas particular entre les nostres entrevistades. Per a ella la prostitució és un treball, perquè cobra pels serveis sexuals prestats i obté uns ingressos que bàsicament destina a cobrir alguns capricis; però alhora ha estat també un camp d'experimentació personal. A

diferència de les seves companyes, sosté que va començar a exercir-ne per vocació i no per necessitat. Ella es descriu a si mateixa com *muy puta* en funció de dos factors: de la saviesa adquirida que es tradueix en la seva capacitat de manipular els clients, i de les seves necessitats sexuals que expressa obertament i sense embuts. Durant quaranta anys ha mantingut una relació estable i convencional amb un home disposat a "retirar-la", però va optar pel treball sexual i obtenir una situació que considera avantatjosa en dos sentits: l'econòmic, en disposar d'uns ingressos propis i no dependre de la seva parella, i el sexual, ja que li va permetre conèixer pràctiques que en el marc més estret de la seva relació formal li estaven vedades. Així, la mediació del pagament en les relacions amb els clients i la seva circumscripció a l'esfera laboral li han permès separar i conciliar alhora les relacions sexoafectives personals i les laborals.

El fet que una professional dels serveis de sexe de pagament pugui trobar agradable la seva feina almenys en algunes ocasions resulta inconcebible per als qui volen eradicar la prostitució, ja que és considerada una institució que explota i esclavitzava sexualment les dones, reduint-les a mercaderies per a l'ús i gaudiament dels barons. Des d'aquesta perspectiva, cada relació sexual retribuïda equivaldria a una violació remunerada. Les arrels d'aquests posicionaments teòrics es trobarien en algunes de les autores del feminisme cultural nord-

Aspecte d'un dels carrers més representatius del Xino on van proliferar, després del decret abolicionista de 1956, els bars de prostitució. A l'actualitat, com podem observar a la fotografia, els locals estan ocupats per altra mena de negocis, com ara carnisseries halal o restaurants hindús. Jorgelina Barrera, 21 de juny de 2007.

americà –o feminisme de la diferència–, que als anys vuitanta van desplaçar el pes de la construcció social dels rols de gènere com a causa de l'opressió femenina, buscant nous factors explicatius en una sexualitat masculina suposadament perversa i violenta per naturalesa. D'aquesta manera, es parlava de dues sexualitats diferenciades i essencials –la masculina i la femenina–, enfrontades en termes dicotòmics: mentre la primera es descrivia inequívocament com “agressiva, irresponsable, genitalista i potencialment letal”, la segona era “difusa, tendra i orientada a les relacions interpersonals”. La possibilitat d'experimentar sexualment fora d'uns marges reduccionistes en qualsevol d'aquests extrems, que prescrivien una feminitat benigna i normativitzada, era vista com una traïció al projecte emancipador de les dones, atès que la sexualitat es contemplava abans en la seva dimensió política que en la seva dimensió eròtica (OSBORNE, 1989). Tanmateix, creiem que les maneres de viure el treball sexual són diverses, tan diversos i irreductibles esquemes dicotòmics com les racionalitzacions a què puguin sotmetre les seves experiències.

2.3. Els clients: entre el teatre i l'“amistat”

Molt sovint, la venda de serveis sexuals és comparada amb el treball d'una actriu,⁸ encara que la versatilitat per complir els desigs dels clients es troba amb

alguns límits innegociables que cada treballadora estableix de manera individual, seguint el seu propi criteri. Un d'aquests límits serien les pràctiques sexuals que no estan disposades a realitzar independentment dels diners que els pugui reportar el servei. Aquestes pràctiques poden rebutjar-se per ser considerades “vicis”, perquè posin en risc la seva salut o per motius de desplaer sexual. Així, la idea genèrica que les professionals del sexe fan realitat les fantasies dels qui sol·liciten pràctiques poc habituals en les relacions convencionals hauria de ser matisada. De fet, en nombroses ocasions certs serveis són denegats al crit de *¡eso que te lo haga tu*

mujer!. Per tant, sempre que hi hagi un acord previ respecte a la realització del servei, la capacitat adaptativa que permet endevinar els desigs del client i arribar a una negociació reeixida serà utilitzada de nou durant el seu desenvolupament. Així, encara que la implicació emocional pugui ser nul·la, la simulada durant la relació sexual requereix de grans dots interpretatius.⁹ Els testimonis de les nostres informants confirmarien la idea de Nancy Fraser (a ORDÓÑEZ, A.L.; 2006:155) segons la qual, quan s'al·ludeix a la subjecció sexual de la prostituta, s'hauria de distingir entre dos plànols coexistents: un de real i un de simbòlic. En el plànol real, una

professional del sector amb capacitat de negociació podrà mantenir el control sobre l'intercanvi sexual disposant els límits que consideri oportuns. Per tant, seria només en el plànol simbòlic on es produiria una dramatització de la seva subordinació, és a dir, una mena de ficció en la qual la prostituta representa el paper desitjat pel client, amb un acord previ entre ambdues parts. Llavors, el que la prostituta vendria seria una fantasia de submissió subjecta a regles, i no la seva submissió real.

Al marge de la realització de serveis que sovint segueixen un procediment gairebé automatitzat, cal remarcar que les trobades entre treballadores sexuals i clients no necessàriament poden sotmetre's a una lectura tan previsible, en què cada un representa un paper preestablert determinat de manera rígida per la relació. En algunes ocasions, els vincles interpersonals que s'estableixen amb els clients a qui les nostres informants es refereixen com a *amigos* excedeixen l'estret marge analític que proporcionen les lectures de la prostitució basades en certs factors estructurals determinants i definitoris de la seva funcionalitat.¹⁰ És cert que la prostitució considerada com una institució sociocultural constitueix el marc que condicionarà el desenvolupament de les interaccions entre clients i treballadores sexuals. Tanmateix, els esmentats condicionants no determinaran de manera precisa les derives que puguin adoptar les trobades entre els protagonistes d'una relació concreta. D'una banda, existeixen

elements sovint descuidats, com la modalitat de treball sexual que sigui objecte d'anàlisi, que facilitaran o dificultaran la possibilitat de descriure en termes generals la relació entre una treballadora sexual i el seu client com una mera transacció comercial, en la qual la dona es converteix en l'instrument indiferent de la seva satisfacció sexual.¹¹ Dit d'una altra manera, sembla més probable que es trenqui la seqüència del treball estandaritzat quan els contactes s'estableixen després d'una aproximació inicial que pot durar hores, o quan hi té cabuda la possibilitat de fidelitzar clients, que no quan es treballa en una carretera on es realitzen serveis ràpids amb clients de pas a l'interior dels seus vehicles, i el ritual de contacte es redueix a la seva mínima expressió. D'altra banda, s'ha de tenir en compte que al cap i a la fi sempre estem parlant de trobades cara a cara entre individus, i que aquest tipus de situacions, malgrat els rols que les caracteritzen, no són exemptes de possibles ruptures de l'ordre preestablert.

El treball que aquí es presenta i del què s'ofereixen unes pinzellades se situa en el canvi d'òptica que, en incorporar les veus de les treballadores sexuals a l'hora de descriure les seves vivències i considerar les seves necessitats, deixa d'analitzar la prostitució en termes estrictament de violència i esclavitud sexual en si per integrar-la en un conjunt d'estructures de dominació estretament imbricades (econòmiques, pa-triarcales...). No obs-

tant això, lluny de pretendre confirmar la imatge de la prostituta com un ésser passiu sotmès a innombrables determinacions tant en voga en els últims temps, l'accent recau en els marges de resistència i redefinició que aquestes estructures possibiliten, i que sovint són aprofitats pels actors socials (MESTRE, 2005:151). Així, sense que els seus resultats siguin extrapolables, ni molt menys, a les situacions del conjunt de treballadores sexuals, la seva intenció és la de contribuir a matisar moltes de les generalitzacions i estereotips que es difonen arreu sense estudis empírics que els confirmin.

NOTES

1. Les organitzacions abolicionistes parlen d'entre un 85 i un 90% de dones víctimes de tràfic dintre del conjunt de les treballadores sexuals extracomunitàries (entorn d'un 90% de les existents). Vegeu:

<http://www.aboliciondelaprostitucion.org/>.

2. Respecte a les xarxes d'immigració il·legal –que no s'han de confondre necessàriament amb el tràfic de persones amb fins d'explotació sexual o xarxes mafioses–, Dolores Juliano (2004) en distingeix diversos tipus: en primer lloc hi haurien xarxes familiars, en les quals familiars o amics ajuden econòmicament qui emprèn el viatge. Els diners prestats hauran de ser retornats per l'emigrant, de vegades amb interessos. Les xarxes de tipus comercial estarien integrades per prestadors privats, agències de viatges o empresaris de clubs als quals recorre pel seu compte la persona que es disposa a emigrar. Aquestes entitats organitzen el viatge i sempre reclamen a canvi interessos força elevats. Per últim, les xarxes de tipus coercitiu amenaçarien i extorsionarien les dones de diverses maneres, exigint els diners avançats amb diferents for-

mes de violència física o simbòlica. Entre aquestes classificacions poden haver-hi situacions ambigües quan, per exemple, les dones es troben que les condicions de treball no són les esperades o quan es modifica la xifra en qualitat d'interessos acordats abans del viatge. Des del punt de vista de les forces de seguretat, totes aquestes xarxes serien igualment delictives i a més sovint reben un tractament policial i mediàtic similar.

3. Tal com afirmen MORENO i VÁZQUEZ (2004:270): “[...] sembla existir una correlació directa –en això coincideixen nombrosos estudis– entre el floriment i l’enduriment de les xarxes mafioses dedicades al tràfic de dones i la pendent cada vegada més restrictiva de les lleis d’estrangeria”.

4. Un sector molt important de treballadores sexuals i de feministes reclamen la necessitat del reconeixement legal de la prostitució com a treball, com una manera d’aconseguir l’accés als drets que constantment els són vulnerats. Julia Bindman (2004:107) defineix el treball sexual com “la negociació i l’exercici de serveis sexuals remunerats: a) amb la intervenció d’una tercera persona o sense, b) quan tals serveis són publicitats o reconeguts de manera general com a disponibles en un lloc específic (un “mercat”), c) quan el preu dels serveis reflecteix les pressions de l’oferta i la demanda”. En aquesta definició és important l’esment de la capacitat de negociació de la professional, perquè en cas que fos inexistent no estariem parlant de treball sexual pròpiament dit sinó d’explotació o esclavitud, segons els casos.

5. El barri del Raval ha estat representat a l’àmbit acadèmic, sobretot des de la disciplina de la geografia urbana, com un exemple de *gentrificació* a la ciutat de Barcelona. El fenomen de la *gentrificació* s’ha entès tradicionalment com un procés de canvi social i urbanístic, caracteritzat bàsicament per la instal·lació als barris centrals de classes mitjanes que substitueixen i desplacen així les classes treballadores que fins llavors els habitaven. Entre els estudis que tracten el fenomen al Raval destaca, especialment, la tesi de MARTÍNEZ i RIGOR

(2000). A més de les polítiques urbanístiques promogudes per l’Ajuntament, la supervivència de les treballadores sexuals s’ha enfrontat a una segona amenaça representada per les normatives municipals que persegueixen i sancionen econòmicament les dones sospitoses de captar els seus clients al carrer (malgrat que a la pràctica s’hagin impositat multes durant el recorregut als *meublés*, independentment del lloc on es captessin els clients).

6. Així ho explica aquesta informant:
P: ¿Y te parece un trabajo como cualquier otro o al principio fue duro?

R: Un poquito duro, sí, me pareció un poquito duro, pero luego te acostumbras y así hasta ahora. Te da un poco de vergüenza cuando vas con un hombre y con otro, pero después te acostumbrás. Sí, lo pasé un poco mal. Quien te diga que al principio no tuvo problemas es mentira, pero después te acostumbrás. (Noemí, 50 anys)

7. Regina de Paula (2002:158-159) comenta en la seva investigació sobre les treballadores sexuals del barri xinès que la boca, per a les prostitutes, és objecte d’una doble interpretació. En l’ordre d’allò públic, seria un element de comunicació exposat a la brutícia ambiental sobre el qual les professionals no poden exercir cap tipus de control higiènic (no succeeix així amb altres parts del cos, ja que els serveis de les treballadores sexuals sempre inclouen el rentat dels genitals del client). Aquest fet explica que parlin del fàstic que els produiria fer-li petons a un client. En l’ordre de l’àmbit privat, el petó a la boca aniria vinculat a les pràctiques afectives i als sentiments amorosos, i per tant no resultaria apropiat per a les relacions comercials. Nosaltres hem topat amb algunes professionals per a les quals no resulta tan difícil trobar l’excepció que permeti la ruptura de la norma i, independentment dels sentiments amorosos o les relacions afectives, l’esmentada excepció la constituïrien els clients sexualment desitjables:

P: ¿Y esto de que no besáis en la boca es verdad o no?

R: Hombre, según a quién ¿no?, no vamos a decir mentiras, no vamos a

ir de santas... ¡Hombre, si está bueno! ¿no?

P: O sea, que a veces te lo puedes pasar bien también...

R: ¡Hombre! ¡yo tengo algún niño que me lo como entero! Bueno, entero pero con goma ¿eh? [rialles]. ¡Tiene una tableta chocolate ahí!

P: Pero si no, no ¿verdad?

R: ¡Noooo!, si te viene un tío con la boca podría o el típico que se te pone encima y haces así: ¡uh! ¡uuuhhh! [simula esquivar-lo] (Vanessa, 36 anys)

8. En aquest sentit, resulten esclariadores les paraules d’aquesta treballadora sexual, qui a més es reivindica orgullósament com a puta:

Y después dije: “Mi vida –yo pienso– la vida de todas las personas [...] la vida es un teatro diario, y hay que también saber actuar en esta vida”, y yo dije: “Y las artistas, ¿no se morrean con uno, con otro, no tienen que llorar y lloran?”. Y yo pienso: “Éste es mi trabajo, y lo tengo que hacer lo mejor posible”. Y como dije voy a hacer el curso de auxiliar de enfermería y me he puesto a trabajar y nunca me han dejado irme de ahí, que he intentado irme de ese trabajo. Cuando me pongo a hacer algo lo hago bien, a conciencia. Pues hay que ser puta, ¡pues yo soy la más puta de todas! (Roberta, 51 anys)

9. Serveixen com a exemple les paraules següents:

Yo... viciosa, viciosa, te lo digo de corazón, si no te lo diría, no soy. Porque yo, de verdad que no, a mí que no me diga un tío que le meta la lengua en el culo, ¡que se la meta su madre!, eso sí que no. Ni que le chupe... ¿pero cuento? ¡con cada uno me corro cinco o seis veces! ¡hombre!, “¡Uy, que cachonda esta mujer!” [rialles], que les gusta que les finjas y que se creen que te corres con ellos. A lo mejor tiene 80 años... “¡y qué gustito, y qué pajita me haces, y qué bueno estás!”, “¡oye, para, para que me voy a correr!” [...] ¡Fíjate, y yo estoy pensando en lo que me va a pagar! [rialles llargues i sorolloses] ¡yo estoy pensando en lo que me va a pagar! Por

eso te digo que lo mío es un cachondeo, te lo juro [rialles], yo a veces me río sola, a veces estoy con él [referint-se a un hipotètic client], me estoy riendo y hago así [fa com si s'amaugués] [...] (Pilar, 76 anys)

10. Una treballadora sexual ens explica que es pot arribar a establir relacions particulars amb clients, que impliquen algunes obligacions més properes a vincles amistosos que no pas a relacions professionals:

P: ¿Y tienes clientes de hace tiempo?
R: Sí, sí. Tengo por ejemplo uno que viene desde hace veintipico años y que cada domingo viene. El domingo pasado no vino y yo me quedé: "Qué raro que no haya venido", y le digo a la Lola: "¿S. no ha venido?", que me había ocupado yo y me dice: "Sí, por aquí no ha venido". Y estaba preocupada yo, de tantos años que viene y no ha fallado nunca y pensé: "¿Qué le habrá pasado?", y me dejó preocupada porque es una buena persona ¿no? Y bueno, voy y le llamo y no me contesta. Y llamé él el otro día y dice que se cayó en la bañera y se rompió una costilla, ¡pobre! [riu], bueno, que no se rompió, y le dije: "S. ¿qué te pasó que te rompiste una costilla?" y me dice: "No, no me rompí, me hice una fisura" y dice: "El lunes voy" [riu]. Por eso te digo, a veces con los amigos de tantos años te encariñas con ellos, de tanto tiempo... Aparte es también buena persona, hay que reconocer, es buena persona. Entonces, claro, estaba preocupada, pensaba: "¿Se me habrá muerto el cliente?" [riu] (Noemi, 50 anys)

11. Amb aquesta afirmació no estem proposant cap mena de jerarquització en termes morals de les diferents modalitats de prostitució. De fet algunes dones poden preferir els intercanvis ràpids de sexe per diners, ja que així s'estalvien haver d'escollar els clients i relacionar-se amb ells més enllà del necessari estrictament. Tanmateix, això no invalidaria una possible crítica cultural del fenomen.

BIBLIOGRAFIA

AGUSTÍN, L.M. "Atreverse a cruzar fronteras: migrantes como protagonistas", a *Viento Sur*, 87, 2006, pàg. 73-81. Versió en línia a <http://www.nodo50.org/Laura_Agustin/atreverse-a-cruzafronteras>.

BINDMAN, J. "Trabajadoras/es del sexo, condiciones laborales y derechos humanos: problemas 'típicos' y protección 'atípica'", a OSBORNE, R. [de.] *Trabajador@s del sexo. Derechos, migraciones y tráfico en el siglo XXI*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2004, pàg. 99-111.

PAULA, R. de. *Hablan las putas. Sobre prácticas sexuales, preservativos y SIDA en el mundo de la prostitución*. Barcelona: Virus, 2002.

DOEZEMA, J. "¡A crecer! La infantilización de las mujeres en los debates sobre 'tráfico de mujeres'", a OSBORNE, R. [de.] *Trabajador@s del sexo. Derechos, migraciones y tráfico en el siglo XXI*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2004, pàg. 150-163.

HOLGADO, I. "Las nuevas retóricas de la inmigración femenina: la prostitución en las calles de Barcelona", a *Scripta Nova: Revista electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, n. 94 (100), 2001. <http://www.ub.es/geocrit/sn94-100.htm>.

JULIANO, D. "Modelos de género a partir de sus límites: la prostitución", a NASH M. i MARRE D. (ed.). *Multiculturalismo y género. Un estudio interdisciplinar*, Barcelona: Bellaterra, 2001, pàg. 87-115.

– *La prostitución: el espejo oscuro*. Barcelona: Icaria, 2002.

KEMPADOO, K. "Introduction: Globalizing Sex Workers' Rights", a KEMPADOO, K. I DOEZEMA, J. (es.). *Global sex workers. Rights, Resistance, and Redefinition*. Nova York, Londres: Routledge, 1998, pàg. 1-28.

PHETERSON, G. (comp.). *Nosotras las putas*. Madrid: Talasa, 1982.

MARTÍNEZ RIGOR, S. *El retorn al centre de la ciutat. La reestructuració del Raval: entre la renovació i la gentrificació*. [Microforma] Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona, 2000.

MESTRE, R. "Trabajadoras de cuidado. Las mujeres de la Ley de Extranjería", a CHECA i OLMOS, F. (ed.). *Mujeres en el camino. El fenómeno de la migración femenina en España*. Barcelona: Icaria, 2005, pàg. 139-167.

ORDÓÑEZ GUTIÉRREZ, A.L. *Feminismo y prostitución. Fundamentos del debate actual en España*. Oviedo: Trabe, 2006.

OSBORNE, R. *Las prostitutas: Una voz propia (Crónica de un encuentro)*. Barcelona: Icaria, 1991.

– *La construcción sexual de la realidad*. Madrid: Catedra, 1993.

VÁZQUEZ, F. (coord.). *Mal menor. Políticas y representaciones de la prostitución. Siglos XVI-XIX*. Cadis: Publicaciones de la Universidad de Cádiz, 1998.